

I. A regáti világ, amelyben idekerült testvéreink élnek

A Regát a hatalmas területű, 18 millió lakosú ország csaknem 2/3-át foglalja magába. Ez a terület a magyarság nemzeti élete szempontjából a mai napig minden számításon kívül eső, átláthatatlanul zavaros és minden vonatkozásban megszervezetlen. Hatalmas térségben és 10 milliót meghaladó — számunkra idegen — lélek között kevés — a későbbi részletezésben megjelölendő — kivétellel a legteljesebb szétszórtságban él 250–400 ezer közötti magyar lélek (teljesen ismeretlen számban), amit itt a szétszórtság mértékének a kihangsúlyozása végett említünk meg.

A Regát világról minden fontosabb szempontra kiterjedő összetett lelki képet rajzolni messze meghaladná ezen tanulmány kereteit. A provinciák és városok szerinti, a történelmi kialakulásban gyökerező egészen sajátos népi, kulturális és gazdasági komponensektől evégből el kell tekintenünk. A következőkben a nagyjában mindenütt azonosnak mondható jellegzetes és domináló vonásokból tesszük össze a regáti világ arculatát vallási, kulturális, társadalmi és gazdasági szempontból.

Vallási tekintetben a Regát a keleti ortodoxia világa. Vallásosságának a mi népünk itteni életére való átalakító ráhatás szempontjából jellemző vonásai a következők: 1) A végtetekig vitt dualizmus: Isten, angyalai, szentjei, választott papjai egyfelől, az ördög, fiai, gonosz lelkek, kísértetek serege, a sötétség megszámlálhatatlan hatalmasságai másfelől örök viaskodásban vannak az ember körül. A nagyobb és közelebbi valóság mindig a gonosz. 2) Kegyességének összetevői közt a hittudat és az erkölcsi magatartás szinte mellékessé

törpülnek. Az imádság — gépiesen, más által is végezhetően — mindenre elég és mindenható egy ostromló, kapacitáló könyörgés formájában, mely a végleteleg tudja befolyásolni az égieket, szinte válogatás nélkül az embernek minden céljához. Segítenek, a gonosz ellen védelmet nyújtanak, azt leleplezik, vagy ártó erejét a kívánt irányba fordítják. 3) A ceremóniákban minél apróbb, annál nagyobb fontosságúnak állított s a babonáság minden ismérvét kimerítő vallási szokások és hiedelmek átláthatatlan tömkelegében megnyilvánuló külsőségesség következetes jellemzője e vallásosságának. 4) Töretlen és gőgös öntudat, a mindent lehengető kizárólagosság. Igazán „keresztyén” csak az, ami ortodox. Még a legenyhébb felfogásban is Krisztus hadseregében ők a „nehéztüzérség”. Hatalmas bekényszerítő lendület, amely a legközyösebbnek látszó ortodox hívőt is egyházának hittérítő apostolává teszi a nem ortodoxok között. A gyakran hangoztatott ortodox szabadelvűség abban áll, hogy itt tényleg mindenki azt hihet, amit akar. De azt, hogy a vallásos szokások és gyakorlatok külsőségeiben mindenki kövesse az ortodox többséget: megkövetelik. A csúfolódás, szidalom, megbotránkozás, ijesztgetés és kapacitálás meg nem szűnő ostroma alatt állnak híveink, mely előtt előbb-utóbb meg kell hajolniuk, annál hamarább, minél jobban egyedül, elszigetelten állanak. Hítbeli veszedelmünk teljességét jelenti ez. Amint ugyanis a tiszta és élő hit az igaz cselekedeteket és evangéliumi életet természetes következményként gyümölcsözi, úgy vonja maga után a rákényszerített babonáság a hittudat eltorzulását, megromlását.

A fenti értelemben az ortodox világ előtt a vallás hitele magasan áll: az ortodoxok nagymértékben, hogy úgy mondjuk, a bigottságig vallásosak. Áll mindez az átlagemberek hatalmas tömegeire. Az intelligencia azonban nagy arányokban az okkult tudományok, a

teljes istentagadás és a közönyösség szélsőségeiben hánykolódik.

Az ortodox hit maga csak kifelé való állásfoglalásában mutat egységet. Belsőleg a legteljesebb válság képét mutatja. Papjai közt egyként megtalálható az evangéliumi hitű, apostoli buzgóságú, protestáns értelemben is elfogadható belmisszionárius és a legfeketébb mágiát űző áldozár, akik halálos ellenségként állnak egymással szemben. Ennek megfelelő jelleget azonban csak részben vesznek fel azon templomok és gyülekezetek, melyeknek élén állanak. Ezen ellentét ugyanis a hívők tömegeiben még csak ezután fog tudatossá válni. Ez ideig minden belső ellentétet eltakart az egységes liturgia minden mást feledtető, elringató és bonyodalmas ceremóniáinak nagy nivelláló ereje.

A szekták (baptisták, millennisták) nagy tömegeket elhódító ostroma alatt kétségtelen tisztulási folyamat van megindulóban, amelynek élén a nyugati, főként kálvinista teológiákon járt lelkészek állanak. Ezt azonban itt nem ismertetjük, miután a mi népünk itteni sorsára eddig kihatással nem volt. Növekvő súllyal esik azonban latba a szekták mozgalma, mely magyar testvéreink közül is mind többet elhódít, éppen a kényszerű, nagyobb elhanyagoltság miatt. Ezen oldalról a vallási kárnál (amely önmagában a lelki gyógyulás reménye alatt állana) sokkal nagyobb a nemzeti veszedelem, miután a beolvadás elől a különben legnagyobb: hitbéli elválasztás falát is ledönti. Annál is inkább, mert egyrészt az idegen tömegbe elkeveredés közeli és állandó, másrészt pedig mert azon elváltozások, melyeket a szekták az egyház és társadalom lelki arculatán előidéznek, itt erősebbek, mint ahogyan az Erdélyben tapasztalható.

A Regát világának az itt élő magyar testvéreink életére való átalakító ráhatás szempontjából vallási vonatkozásban megrajzolt arculata teljessé végül annak ismerete mellett válik, hogy az ortodoxia: államvallás.

Ezen jellegéből meríti expanzív és felszívó erejének lendületét, innen kölcsönzi tekintélyét és hatalmát. A hatalom sugaras magaslataira vezető legrövidebb út az ortodoxia, és aki ebbe egyszer beolvad, egy csapásra megszűnik kisebbséginek, idegennek, gyanúsnak lenni. Ezen világ széles rétegei előtt megdöbbenően ismeretlen a mi evangéliumi református hitünk. Sokkal többet tudnak az iszlámról vagy akár a buddhizmusról is. Protestánsoknak neveznek, de a protestantizmuson belüli felekezeti tagoltságról fogalmuk sincs, még az állami anyakönyvi hivatalok fungens tisztviselőinek sem, a tömeges anyakönyvi elírásoknak egyik oka is ebben keresendő. Olyan egzotikumnak tekintenek, amiben egyidejűleg benne van az ismeretlenre való rácsudálkozás és lenézés. Érdekes, hogy mindemellett annyi hitfelfogásbeli szimpatikus kapcsolódási pont fedezhető fel közöttünk, hogy amikor majd Isten elhozza az idejét, egy román nyelvű református igehirdetés gyors és nagyarányú sikere — különösen az intelligencia közt — szinte kétségtelen.

Kulturális és társadalmi tekintetben a Regát világának egyik legjellemzőbb vonása, amiben különbözik az egyetemes emberi kultúra mai arculatától: a válságnélküliség. Háboroghat e tekintetben felőle az egész világ, korszakunk méhében egy kialakuló új világ fájdalmasan vajúdhat: a regáti lélek ez idő szerint kielégülten emészt. A kultúra minden területén a jó három évtizeddel ezelőtti eredmények babérain pihen, nagy bőséggel, kiegyensúlyozott nyugalommal, egészségesen, mint akinek azok kitermeléséért nem kellett századokon át fáradoznia s felőrlődnie, mert hiszen készen kapta őket. A mai világ tudományos, irodalmi, társadalmi stb., stb. problémái itt nem jelentenek húsba vágó, tusakodó életkeresést, csupán válogatott elemei szolgálnak desszertül, amit szuszogva, örömpislogva csámcsog fel a lélek, az ósdi étlapok szerint dúsan terített asztalok után. Hogy ez így egészben egy nagy későn,

másoktól másolt élet, az nem bántja. Sőt éppen a kultúreredmények rég feloldott szabadalmi tették lehetővé azt a csudát, hogy gyors menetű átélés rendjén az egytől egyig kölcsönvett kultúrelemek halmazából egy céltudatosan rendszerezett, kiváltképpen való nemzeti művelődés alakulhatott ki. Éppúgy, amint társadalmilag a görög, török, bolgár, magyar, orosz, német stb., stb. népkonglomerátumból alig egy évszázad alatt erősen nemzeti szellemű polgárság olvadt egybe a Regát városaiban. A Regátban az elpolgárosiasodás első lépései csak 1825 után számíthatók. Egész társadalmi kialakulása tehát oly fiatal, évtizedek alatt százados lépésekkel haladó, történelmi távlatok és reflexiók nélküli, hogy itt nem is tudatosulhattak mélyreható ellentétek. Ezért forradalmi válságoknak itt nincsen lelki talaja.

Másutt felsajgó és életcsőd felé sodró okok — mint például az, hogy a technikai civilizáció és a sajátképi kultúra közt itt még szédületesebb a távolság, mint bárhol a földtekén — senkinek gondot nem okoznak a látszatszerűség és külsőségesség ezen világában.

A „keleti” és „balkáni” jellegzetességek csendesen mindenünnen kiszorultak. A lelkületben azonban mélyen gyökerezőek, legmélyebben az erkölcsi tudatban. Nem is lehet ezt röviden és másképpen kifejezni, mint úgy, hogy vannak az életnek területei és viszonylatai, ahol az erkölcsi törvények mások, mint a vallási életben, vagy egyáltalán nincsenek. Nem lehet itt erkölcsitelenségről beszélni, hanem erkölcsnélküliségről és kettős morálról. Bizonyos vonatkozásokban — „az élet jogán” — a lélek az etikum területén kívül helyezkedik el, hihetetlen természetességgel, büntudat nélkül. Itt a bűn és büntetés a polgári törvény és igazságszolgáltatás keretei közé van behatárolva, függetlenül az ember örök sorsától. A bűn csak ott kezdődik, ahol lelepleződik. A siker minden cselekedetet igazol, különösen ha az közösségi érdeket szolgál. Olyan mentalitás ez, ami a Kárpátokon túli világ számára talán örökre érthetet-

len marad. Hiába itt a támadó ítéletés, ez csak akkor lesz másként, amikor „kinövi” belőle magát a regáti lélek.

Ez a nép ma egészében a hőskorát éli. Elképzelhetetlen mértékben önelégült és magabízó. Kollektív lelkületében egy lelkendező, csudálkozva ujjongó, vitézkedő, nagy étvágyú, bölcsködő, nagyhangú, élethabzsoló ifjúnak a benyomását kelti, aki boldog, erős és dicső jelenét visszavetíti a múltba és előre a jövőndöbe, és hősi nagy énje betölti egész világát. Számára a múlt történelmi fikciói s a jövőndő köde egyként valóságos, darabos életté elevenednek: érte volt, vele van, általa lesz minden az univerzum ezen pontján, ahol ő él.

A regáti világ arculatának formáló tényezői közt ma első helyet foglal el egy rendkívül ambiciózus militarizmus. Részben a külpolitikai konstelláció is motiválja, alapjában véve azonban az említett — heveny nacionalista — hősi lelkületnek is tökéletesen megfelel, hogy szinte máról holnapra hovatovább az egész Regát egyetlen hatalmas keleti garnizonjává fejlődik az új Európa nemzeti polgári hatalmasságainak. A régi német és osztrák–magyar militarizmus minden ismert jelensége szinte vonásról vonásra van újra felelevenülőben, de azzal a figyelemreméltó különbséggel, hogy a hadsereg itt egyetemében és mindenben a nép szíve szerint való, dédelgetett büszkesége. Dacára a mind súlyosbodó gazdasági krízisnek, egészen természetes mindenki előtt, hogy az állami költségvetés több mint fele a hadügynék jusson. Ez a kérdés felette áll és kívül esik a gazdasági és politikai küzdelmeken. Ezen katonai fejlődés legtermészetesebb következménye a centralizáció és az „egységes birodalom” kísérlete — egészen a régi osztrák értelemben.

A politikai élet hullámverései különben is csak látszólagosan nyúlnak olyan mélyre és csapkodnak olyan magasra (csak a Regátról beszélünk), mert hiszen az egyes pártok között sem a lelkületben és világnézet-

ben, sem az alapcélokban nincsen szó elhatároló különbségekről. Aki látott két tipikusan regáti urat az utcán hangos szitkozódások között egymásnak rohanni s aztán átmenet nélküli cuppanó csókok után egymásba karolva békésen tovább sétálni, az közeljutott az itteni szélsőséges szenvedélyességgel dúló küzdelmek jelentőségének kellő értékeléséhez.

És itt a regáti lelkület olyan dicséretes jellemvonásaihoz érkeztünk el, amelyek egyedülállóak, és például a Kárpátokon túli román testvéreinknél csak részben fedezhetők fel. A regátiak szinte fenntartás nélkül szeretik egymást. Hirtelen haragúak, de egy kis egymásnak menéssel elintézik az ügyet, nem haragtartók és nem bosszúállók; az egymás közti békességért messzemenő áldozatokra készek. Patriarchálisak, barátkozó természetűek és kedélyesek. Hatalmas nemzeti felszívó erejüknek egyik legerősebb rugója itt keresendő. A bajban való összefogás és a jelszóvá kikiáltott „közösségi érdek” szentségét jelenti ez, ami a köztudatban a mai hasznos kritikátlanság mellett például még Cantacuzino⁴ hercegnőnek a „román vallások egyesítését” célzó mozgalmát sem teszi reménytelenné – a Regát részéről. Kifelé ez a kedélyes lelkület szívesen és könnyen fordul — bár a kegyes leereszkedés tüntető kimutatása mellett — az idegen felé is, amint az a saját nemzetiségét nem hangsúlyozza. Ebben a dologban áll a mi népünk az elidegenedés folyamatában léptenyomon új keresztutakon.

A „befogadottak” között érvényesülő, a fent érintett „leben und leben lassen” álláspont érteti meg, hogy a Regát — ha nem is amerikai méretekben, de annál sokoldalúbban — a korlátlan lehetőségek világa. Sok nyugati látású, de itt felületesnek bizonyuló szemlélőt visz ez azon téves következtetésre, hogy az amoralitás és korrupció ítéletes okaira eljövendő katasztrófák felől profétáljon. Évezredek világtörténelmi tanulsága lehet az, hogy „minden állam talpköve a tiszta erkölcs”, igaz-

ság lehet az is, hogy ahol „pénzért minden lehet és szabad”, ott a szélhámosok és kalandorok eldorádója felett a pusztulás lehelete érzik. Itt a Regátban azonban mindez csak féligazság, mely vonatkozhatik az idebújt álasszimiláns idegenek tömegeire, de nem vonatkozik a regáti népre. Ez a nép nem amorális és nem korrupt, amit benne az idegen néha annak láthat, az csak erkölcsi és jellembeli viszonylagos, sokszor kedvesnek mondható primitívség. Ítélet alatt állhat egy társadalom vagy nép, amely múltjának nemesebb elkötelezései dacára például háborús következményképpen megromlik, de nem az, amely erkölcsében és jellemében emelkedőben van, és sem visszaesés, sem újabb keletű bűnök nem terhelik. Emellett az úgynevezett és gyakorta megítélt „regáti mentalitás” nem rosszabb és alantasabb, hanem inkább más természetességű élet, mint a Kárpátokon túli. Sőt egyelőre egyenesen gondviselészerűleg olyan, amilyen. Kétségtelen ugyanis, hogy a korlátlan lehetőségek szabadsága kirobbanó gazdasági és társadalmi válságokat előz meg és vezet le. Itt éppen egy radikálisan véghezvitt, mindenre kiterjedő purifikáló eljárás vinne csődbe, mert idő előtti és erőszakolt volna és mert nem gyökereznek egyetemes lelki szükségérzetben. Nem lehetne például eltörölni a bakсист addig, amíg ez természetes dolog, és nemhogy borzadva szégyenkeznek miatta a lélek, hanem egyenesen ráépíti egzisztenciáját. Elevenen égetné itt meg a felháborodott népítélet a Szekfű Gyulákat, amikor még a hőskori életszükségből fakad az, hogy — kritikai szemmel nézve — garázda történészek testhez szabott történetírást írnak, melyhez az egyetemes ellenőrzés alapfeltétele is hiányzik, hiszen már a nyolcvan évvel ezelőtti félszláv írás olvasása s megértése is külön szakértelmet igényel. Hogy a vállalkozásnak, iparnak és kereskedelemnek néha csak a külső formái hasonlítanak nyugati szülőikhez, tartalmilag azonban merőben speciálisak abban, hogy a tisztességgel és közjóval

ha nem is ellenlábask, de attól a helyeslő köztudat szerint általában függetlenek — abban is az idegenek itt a főbűnösök.

Csak éppen a mi szerencsétlen népünk nem bűnös itt semmiben, ami visszás és gonosz dolog, de nem is látja hasznát kínálkozó konjunktúráinak. A mi népünk századok óta szegényül maradva izzad, dolgozik, szenved és pusztul. Mert mindaz, amit a Regát világának jellemzésére felsoroltunk, egytől egyig kiválóan alkalmas arra, hogy úgy formálja át a mi idesodródott népünk fiainak lelkét, hogy a legrövidebb idő alatt ne találhasson többé önmagára — amint ezt tanulmányunk következő fejezetében fogjuk ismertetni.

Az ezen fejezetben egyelőre csak vázlatosan és hiányosan felsorolt jellegzetességeket a mi itteni magyar népünkre nézve ellenállhatatlanul és elhatározóan az asszimiláció tényezőivé azoknak sajátosan román nemzeti színeződése teszi. Ez a nacionalizmus nem vehető külön tényezőnek a Regát világa ismeretében, mert hiszen ez elválaszthatatlanul ötvöződik valamennyivel, s talán nincs is olyan életmegnyilvánulás, melynek ne ezen nacionalizmus szolgálata volna oka, magyarázó elve, titkos vagy nyilvánvaló végső célja. Kétségtelen dolog, hogy számos emelkedett szellem teljes magareászánással munkálkodik azon, hogy ebben a hihetetlen fellángolásban levő sovén, heveny nacionalizmust az önértékűségre tisztítsa és nemesítse. Ezek itt a mi barátaink és egyben az egyetemes emberi művelődés igazi barátai. Bár sokkal többen vannak, mint a Kárpátokon túl, munkájuk sikere a mi számunkra mégis csak a messze jövőendő ígérete és reménye. Az itteni mai nacionalizmus ugyanis általában még mindig elfogult összehasonlítgatásokból élő, mások rovására való, zűrzavaros, gyűlölködő és gonosz — hasonló lelkeknek szédületes konjunktúrákat biztosító valami. Százados, a Kárpátokon túlról táplált mesterkedések folytán a legagresszívebben felénk, magyarok irányában élező-

dött ki, olyan általános és szenvedélyes beidegződöttségben, amelyről nekünk sejtelmünk sem volt, és — sok kudarcunkat magyarázóan — bizony nincsen eléggé még ma sem. A magyarellenesség itt megélhetősi bázis, felfelé törekvő karrierok okos startja, hasznos ugródeszkája és hajtóereje. Tehetségpótló valami. Egzisztenciák híznak, sinecurák⁵ terpeszkednek és paloták emelkednek magasba abból, hogy ügyes kis gazdák semmi egyebet nem csináltak, csak gyalázták a magyart. Bűnök felmentést kapnak, ha elkövetőjük ütött egyet általuk valamin, ami magyar volt. A magyarság az örök bűnbak, cégéres bűncselekmények azonnali gyanúsítottja. Amikor a sajtó csak úgy kapásból elkezd bennünket gyalázni, ez mindig biztos szeizmográfja annak, hogy valamely botránynak, kudarcnak keres levezetést a tömeghangulat kedvenc irányba terelésével. Mi vagyunk a nem kívánt indulatok villámhárítója. A magyar az örök „duşman”, „az ellenség”, a gyermekméséktől és játékoktól a nagyok hősi elképzeléséig. A csúfolódás örök céltáblája, a pellengérré kikötött, a vurstlibeli „pofonember”, akin örömeben-bánatában az rúghat egyet, akinek éppen tetszik. A tömeghangulat pillanatok alatt készen van arra, hogy aki csak akarja, nekünk ugrassa és küldje „la Budapesta” villamosokon, lokálokban, hivatalokban, utcai tumultusban még a pityergő szájú gyermeket is, ha magyarul védi igazát. Ezen szenvedély sokszor oly eruptív megnyilvánulásainak lehetünk itt tanúi, amelyek előtt a legelszántabb igazságérzet is megtorpan, és ha megfélekedzik két döntő tényezőről: a latin elfogultságról és a hírhedt erdélyi szédítésekről, szinte gondolkozóba esik, hogy vajon nem a történelmi igazságszolgáltatás rendjén fizetik-e itt vissza minékünk apáink százados bűneit.

Hiszen jól van, nekünk csak nyereségünk, tisztulásunk és lelki meggazdagodásunk lehet abból, hogy a hatalmas Isten bizonytalanságos ítéletében megtanított minket arra, hogy más nemzetet sem a golya ho-

zott erre a világra. Hanem a csizmás, süveges, sastollas, török-tatárral viaskodó, bús vereségekben baljós századokon át vitézkedő, lovagvárakból szétportyázó ősi-hősi történelme, kardélen, karón, bitón, máglyán, pogányok rabláncán végigvonagló múltja, meséje, mondája, vitézi nótája, fejedelme, bánja vagy vajdája stb., stb. mind egyformán megvan itten csehnek, rácnak, bolgárnak, romának, pontosan mint a magyarnak. A lelkesítő történelmi iskolai falitáblák akár egy kliséről készülhetnének, s a balladákban, vitézi versezetekben csak éppen a nemzeti hősök neveit kellene szükség szerint behelyettesíteni, amint például Zrínyi Péter horvátosan megcselekedte a *Zrínyiásszal* még a maga idejében. Az ellen sem tiltakozunk, hiszen csak afféle ízlés dolga: megrugdalni a félig holtat. Nekünk van hívő bizodalunk, hogy a történelem nagy sorskerekéből mi már mind-mind kihúztuk a fekete golyóinkat. Azt sem kívánjuk — nagy, hívő értelem kell ahhoz —, hogy amikor az Isten büntet, akkor az ember ne hasznot keressen, hanem lapuljon, hallgasson és féljen...

De vérig tiltakozunk és üdvösségünk áraként halálig küzdünk az ellen, hogy ez a mi véres, drága népünk Isten megpróbáló karjának súlya alatt nemhogy megtérjen, hanem még jobban elrugaskodjék; nemhogy tisztábbá, jobbá, igazabbá, nemesebbé, hanem aljassá, gonosszá, hitszegővé és árulóvá váljék; nemhogy győzedelmes alázatossággal viselje keresztjét, hanem hitványul megfutamodjék alóla, és elfordulva azoktól, akiket Isten megtartására rendelt, nyomorult-megérdemelten elpusztuljon.

Márpedig azon — sok nemes és tiszta akarat dacára uralkodó — általános nemzeti elfogultság, amely a Regát világának minden felsorolt elemében fogadja és körülveszi idekerült magyar véreinket, ezt kívánja tőle és erre akarja rákényszeríteni, akkor is, amikor az elproletarizálódásba taszítja, vagy hitvány opportunitásba

kergeti, de még inkább akkor, amikor asszimilációs szenvedéllyel magába öleli.

A regáti gondolkozásmód megértéséhez végül nélkülözhetetlenül szükséges tudni, miszerint itt vitán felül álló sérthetetlen dogma az, hogy Románia kiváltképpen való „egységes nemzeti állam”. Ha ezt román vonja kétségbe, az hazaáruló, ha más: az összeesküvő, irreudenta, kommunista és minden rossz, ami csak elképzelhető. Természetes dolog, hogy vannak neves közéleti férfiak s egész sereg látóbb szemű lélek, akik előtt ez a dogma megszűnt érinthetetlen szentség lenni — ha ezt nem is túlságosan hangoztatják —, de mi itt csak az uralkodó nagy többségről s a köztudatról beszélünk. Az ország hatalmas területi megnövekedése mellett a regáti köztudat máig sem vette komolyan tudomásul azt, hogy országhatárai közé más nemzettestek is bekebelezettek. És ez tudatosan van így felülről elrendezve azáltal, hogy a régi ország (Órománia) történelmileg kialakult államelvének revízióját a köztudatban sem hajtották végre. A „minoritate” [nemzeti kisebbség] politikailag kellemetlen, de csak „átmeneti” fogalom, amit a kormányzat és a közigazgatás kényszerűen és pusztán csak elnevezésében vett fel nyelvhasználatába. A köztudat számára azonban a „népkisebbség” mérőben üres fogalom, amit egészen jóhiszeműleg meg sem ért. Ezért a gyakorlatban használt megfelelője a „străin” [idegen] kifejezés. Aki ebben az országban nem román, az: idegen. Idegen ennek a szónak minden gyanús, rosszhiszemű, rendőri ellenőrzésre szoruló és kiküszöbölendő értelmében. Meg kell érteni: nemhogy a „nemzeti kisebbség” új nemzetközi közjogi fogalmának, hanem a régi, háború előtti „nemzetiség” magyar értelmének és jelentésének elismertetésétől is mérhetetlenül távol állunk itt a Regátban. (Többek között emiatt is járnak például itt Bukarestben a kigúnyolt ábrándozások levegőjében legitim alapon jogászok magyar nagyjaink...)

Ha mármost ezen felfogásban cselekvésbe hajtó erőként vesszük az előbb ismertetett elfogult nacionalizmust, s az egész párosul azzal a sajátosan regáti erkölcsi primitívséggel, amit szintén ismertettünk, elérkezünk az asszimilációs (beolvasztó) akarat olyan jelentéséhez, mely merőben ismeretlen a magyar vagy akár az erdélyi lelkület előtt. A regáti román nemzeti tengerbe bekerült „idegenek” ellen folyó szenvedélyes és egyetemes beolvasztási hadjáratnak szükségképpen kellett rendszeres és intézményes asszimilációs politikává fejlődnie. A nagy tömeg lelkületében ugyanis a minden idegenre hálót vető asszimilációs törekvés nem egyéb, mint a történelmi fejlődés rendjén beidegződött a nemzet kialakulásának, önvédelmének s aztán táplálkozásának és növekedésének egyik olyan természetes módja és aktusa, akár a szaporodás. Nem korlátozza ezt semmiféle erkölcsi feszély vagy lelki aggály; akár erény, akár hiba: születéstől fogva való. Az antiszemita és fajvédő irányzatokat itt tisztán gazdasági okok mozgatják, más motívumaikban egészen új keletűek s talán csak ezután fognak gyökeresedni. A nemzettest lélekszámának növelése idegenek behódoltatásával hazafiúi kötelesség mindenki számára, az idegenek életének pedig egyetlen mentő körülménye, okos és becsületesnek hirdetett útja a minél hamarabbi és teljesebb beolvadás. Ez évszázadok óta így volt itt a Regátban, nem is maradhatott meg sehol sokáig a tengernyi más fajú népből egyetlen nyelvszigetecske sem, s az új Romániában sem tudják másképpen elképzelni. Ezért faji térítő-misszionárius itt minden egyes lélek, különösen, ha tanító, őrmester vagy anyakönyvvezető, az ingyen és bérmentve romanizált néven és valláson, iskolán és kaszárnján keresztül. Ami azután még hiányoznék, azt elvégzi a társadalom. A sikertelen magyar évezred és az Anghelescu⁶-féle negyven esztendő (mely alatt a kisebbségi kérdés „elintézendő”) közti különbséget ez érteti meg. Ha volt valaha magyar asszimilációs

törekvés, tudjuk, hogy ez mindig az újonnan és hívatlanul jött magyarok megvetett stréberkedése volt. El lehet vitatni e tekintetben a magyar liberalizmust, de soha a székelyben és magyarban mélyen gyökerező s a dzsentrí járási szolgabírócskában is ott ágaskodó azon halálos tragikus magyar gögöt, amely tudattalanul is izolálódott az idegenektől, és vértisztaságát lelkében hordozta — hacsak nem volt nagytökés vagy arisztokrata.

Hiábavaló ábrándozás az, hogy a társadalmi szervezés elhanyagolásának kényelmes ősi bűnében továbbra is megmaradva, juhászodó politikai és zsurnalisztikai viadatok eredményeképpen majd talán valaha törvényhozási úton kivívjuk kisebbségi népünk „nemzetközi szerződésekből biztosított életjogait” s „új légkört teremtünk” a magunk számára. Lehet, jöhetnek új, számunkra jobb törvények, belátóbb, emelkedettebb, emberibb kormányzatok, akár kisebbségi miniszterek is: mindez rajtunk nem fog segíteni itt a Regátban. Hiszen a mi népünk sorsát legmagasabb fokon komisszárrok, perceptorok [adószedők], néptanítók és falusi primárok [bírók] közvetlenül intézik, és sem ezeken, sem a Regát egész világán át nem hajnallik felénk új szellem talán soha. Minden eljövendő ellenkező látszat dacára olyan örök és uralkodó marad ez a reánk nézve halálos jelen, mint például maga a liberális politika, amelyben az eddigiekben ismertett regáti jelleg mindenestül fogva inkarnálódik. De amilyen lehetetlenség vele szövetkezni, éppúgy rövidlátás is azt hinni, hogy ez a politika országbíró igényeiről valaha is lemondhatna s annak érvényesítésére erőtlenné válhatna. Hiszen például az erdélyi román politika amikor Gyulafehérváron⁷ legnemesebb tartalmát kifejezésre juttatta, országos viszonylatban éppen akkor vált örökre s bármikor rászüthetően imposszibilissé és „megbízhatatlanná”. Azért nem győzzük eléggé hangsúlyozni, hogy a regáti magyar sors: országos magyar sors; a mi itteni felál-

doztatásunk Isten különös kegyelméből figyelmeztetés és előrevetített intő példája az erdélyi magyar élet jövő sorsának.

És most lássuk, hogyan él és mivé lesz a Regát eme világában a mi ide sodort magyar népünk.

A Regát társadalmának arculatát köztudomás szerint a művelődésnek bizonyos franciáskodó módja teszi jellegzetessé. Nem feladatunk ennek kulturális vonatkozásait ismertetni, melyeket például politikai, közgazdasági s közoktatásügyi téren nyögünk. Sem pedig azon felső tízezer társadalmi rétegről beszélni, amelynél a francia művelődés sok vonatkozásban komoly valóság, hiszen ezekkel a mi itteni népünknek alig-alig van kapcsolata. Innenfelől legfeljebb mérhetetlenül gögös magasságból jövő lenézést számíthatunk tényezőnek és a vele járó bármilyen ügyünk megértésének abszolút képtelenségét. Ezek nagy része a mi dolgozó magyar tömegeinket annyira érti, akár a kínai kulikat.

Annál jelentősebb reánk nézve a polgári társadalom. Itt a franciáskodás tisztán a civilizatorikus síkra szorítkozik, s körülbelül úgy viszonylik a francia kultúrához, mint a „keleti Párizs” (Bukarest becéző neve) a nyugatihoz. Sokszor csak néhány szólabban, köszönési formában, franciásnak vélt modorban és külsőségekben, mint például a divatban és ruházkodásban nyilvánul meg, de az igaz, hogy ezekben egyetemlegesen és tökéletesen. Messze kell menni nyugatra, hogy az itteni öltözködésbeli csínnak és ízlésnek párját találjuk. Aztán általánosan. A polgárságon kívüli, az írni és olvasni csak éppen hogy megtanult külvárosi — napközben különben szurtos és slampos — munkás, kiárusító nő vagy kétes foglalkozású ifjonc a korzón és a lokálok parkettjén francia divatlapból kivágott tökéletes mondané névé vagy jampeccé képes átmenet nélkül átvedleni, mintha csak a mozivásznonról elevenedett volna az utcára. Az előkelősködést és finomkodást, az amorális

nyegléskedések ezerféle módját alighogy megkezdi szenelegni otthoni tükre előtt, máris természetévé affektálta. A regáti román elragadóan biztos fellépésű, művésze ezen látszatokon alapuló életnek. Nem kell semmit sem hoznia „hazuról”, a nyomortanyán is alkalmasnak születik arra, hogy egyszerre belépjen a társaságba (ahol nemigen kutatnak születés, előélet s miegymás után), akár mint főtisztviselő vagy ennek neje: társaságbeli hölgy. A demokratizmus egyik fő kiélési módja ez.

Úgy szédül bele ebbe a világba az itt felnövekvő székegy, magyar s csángó iparos fia s leánya, mint kósza kis pillangó az ívlámpák forró-halálos, észvesztő fényébe.

Említettük volt, hogy az anyaországgal (Regáttal) szemben a periférikus új országrészeket s így Erdélyt s a Bánátot is a közönséges nyelvhasználat provinciának nevezi. Az itteni felfogásban ezen szónak nemcsak földrajzi és közigazgatási, hanem sokkal inkább gazdasági vonatkozású jelentése van. Ennek jó megértése végett meg kell próbálni vagy egészen régi latinul gondolkozni, vagy pedig a tengereken túli gyarmatosító hatalmasságok lelkületébe helyezkedni. Az anyaország szállítja a kultúrát, végzi a fenntartás, megőrzés, közbiztonság magasabb feladatait, természetes tehát, hogy a provinciáknak ezt valamiképp meg kell fizetniük. A nemzeti kultúraexport és a megfizetés módja járt az elmúlt évtizedben annyi tenger könnyel és sóhajtással például reánk, magyarokra nézve és bosszúsággal az erdélyi románság szempontjából. Ebből fakad a regionalizmus és a centralizmus ama szenvedélyes harca, amelynek egyelőre nem szabad a gazdaságin túli értelmet is tulajdonítani, s amelynek előttünk mérhetetlenül idegennek kell lennie, mert egyik sem hozhat nekünk semmi jót. Itt ugyanis főként arról van szó, hogy vajon igazságos törekvés-e a regáti érdekeket úgy előtérbe helyezni, hogy minden érték ide gyűljön, itt min-

den rohamosan fejlődjék, az országszélek és városaik pedig minél küljebb, annál inkább elsovradjanak. Igazságos-e továbbá, hogy a regáti születési, tekintélybeli vagy más okból kedvezményezett „patricius családok” időről időre való anyagi regresszálódásuk „proconsuli” állomásait, hivatalait a Regáton kívül találják meg, a nemzetiségileg színes provinciákban, vagy pedig mindez a provinciabeli „mieinket” illesse. A centralisztikus törekvések új meg új nekilendülései tökéletesen megfelelnek a regáti közhangulat sürgető követeléseinek, s éppen ezen hatalmas gazdasági rugó tartja permanenciában a regáti magyar kitelepülés, illetve népkicserélődés egyre szélesülő folyamatát.

Országunk elnevezésének kedvenc szólamai itt a Regátban „a Románok Országá” és „a Mi Hazánk” kifejezések. Ezeknek aztán itt különösképpen vaskos gazdasági jelentése van. Két dolgon van itt a hangsúly: „ez az ország a miénk” és „ez a haza nem az idegenké”. A regáti ember ugyanis egészen sajátosan viszonylik az állami közösséghez. (Ne tessék felróni, ha olyan gyakran használjuk a „sajátosan” és „különösen” kifejezéseket, mert tudni kell, hogy a Regátban minden speciális és nacionális, ezen jelzők mindenütt olvashatók, még a reklámokon és üzleti feliratokon is, közönséges dolgok még a zsidóvásáron sem kaphatók.) Itt jut kifejezésre a lelkek legmélyén gyökerező önzés és anyagiasság. Józan és racionális elvként vallják, hogy az egyén azért van az államnak lelkületileg és végletekig elkötelezve, hogy az állam viszont anyagiakban az egyénért való legyen. Innen van az a különös jelenség, hogy amíg az egyén elragadtatott lelkesedéssel és elfogult szerelmes hévvel csügg lelkileg az államon, addig azt nemcsak tápláló anyának, hanem szociálisan közkereseti társaságnak vallja, sőt sokszor közprédául tekintésétől sem riad vissza. Nincs szabály arra, hogy melyik kölyök mennyit szívjon ki az anyaemlőből, az erősebb és jobb tüdejű többet fog. A közösségtől elvenni, az államot

megkárosítani nem bűn, ha az a nemzet nagy családjában marad. Itt keresendő az államháztartásban és a közmunkáknál burjánzó panamarengeteknek és annak is a magyarázata, hogy ami egyszer itt nem magántulajdon, az csapnivalóan silány és rossz, le egészen az utcák kövezetéig. De aztán az is igaz — és ez kihangsúlyozottan páratlan értéke e népnek —, hogy aki ma pár százezer lejig megkárosította a közösséget, az azért holnap kész érette vérént ontani.

De az idegeneknek semmi keresnivalójuk ebben az országban. Nemcsak az útlevelés idegenekről van szó, hanem mindenkiről, aki nem vallja magát nemzetileg romának. Ezek egészen más elbírálás alá esnek. Naponta halljuk ezt a szólásmóddá vált szenvedélyes kifakadást: „Hogy az én országomban egy idegen jobban éljen nálam, ezt nem lehet megengedni és megbocsátani.” Ebben mindenki azonnal egyetért. Itt aztán hiába való hivatkozni az állampolgárságra, közös munkára, minőségileg jobb és mennyiségileg több produkcióra (s a régi regáti, moldvai magyar százezrek bizonyossága szerint a véráldozatra is), mindez nem fontos: „mi egyedül” tesszük és vesszük, ez azért liberális, mert regáti jelszó. Egyesült államok, nemzetek szövetsége, konföderáció... — délibábok.

Ha az idekerült magyarnak a vallási, lelkiüti, erkölcsi, nemzeti-kulturális és társadalmi eredetű átalakító ráhatások ostroma dacára még mindig maradt volna lelkében ellenálló erő, azt felőrli a megélhetés és a jobb érvényesülés gazdasági kényszerűségeinek ezerféle fajtája és módja. Beolvadni, asszimilálódni! Nem volt a múltban, nincs ma és ha a nagy Isten nem segít: ember itt nem ad más életlehetőséget a mi népünk számára soha.

Az asszimiláció útjai pedig itt századok óta kijártak, simák, békességet adók, boldogok, dicséretesek és dicsőségesek. Nem kell a befogadásra nemzedékeken át várni. Nem kell félni szemrehányástól, elhagyott faja

szégyenbélyegét nem hordja itt senki sokáig. Az érvényesülés minden útja feltárul a „hazaérkezőnek”. Ebben a vonatkozásban nincs sehol a világon toleránsabb, liberálisabb és demokratikusabb élet.

Az előbbieken a regáti világ arculatát igyekeztünk megrajzolni. Bizony, nem teljes és tökéletes a kép, bár tanulmányunk más fejezeteiben némileg még ki fog egészülni. Bajos a sokrétű életet egy papírlapra kiteregetni, de hát célunk nem is ez volt, hanem csupán a regáti világ olyan általános jellegzetes vonásainak ismertetése, amelyek szembeötlőbb módon alakító tényezői az itteni magyarság életének. Az ismertetés hosszúra nyúlt, de talán így elégséges lesz arra, hogy némileg megértesse azokat a döbbenetes elváltozásokat, amelyekben a mi idekerült népünk lelkének tragikus kényszerűséggel mind ez ideig át kellett mennie.

Csak az eddigiekben ismertetett rendkívüli körülmények és a mi árva népünk százados otthoni és „itthoni” elhanyagoltatásának büntudata menthet meg a szabaduláskétség kínjától és a kétségbeesés ama gyötrelmétől, amelynek földhöz szorító ereje a fásultság és nemtörődömség depressziójába s a feladott harc tétlenségébe húzott alá minden lelket, aki csak eddig a mélyére nézett a regáti magyar nép élete jelenszövevényének.

Ezt fogjuk a következő fejezetekben kíméletlenül önkínzó őszinteséggel feltárni. Sokan fognak ezenközben sértődött haraggal felszisszenni, de áldott legyen a felismerés bűnbánatába csitult harag, a fájdalom és a szégyen, amelyeken át örök elrendeléssel a megtisztulás, megigazulás és a szabadulás új élet felé vivő egyetlen útja vezet.